

VICTUS

De man die
de wereld ging
ontdekken

ROMAN | SIGNATUUR

ALBERT
SÁNCHEZ PIÑOL

Over het boek

Martí Zuviría ontwaakt gewond in een ziekenhuis na de helse slag om zijn geboortestad Barcelona. Zijn vrouw, zoon en vrienden hebben de strijd niet overleefd. Hij vertrekt dan maar per schip naar Wenen – of dat denkt hij althans. In werkelijkheid varen ze naar Noord-Amerika, waar Martí wordt opgenomen in een indianenstam. Binnen de kortste keren weet hij een inheemse vrouw te versieren en hij helpt de indianen te vechten tegen de Britten. Na dit Amerikaanse avontuur vaart hij terug naar Catalonië, waar hij definitief afrekent met zijn aartsvijand, om daarna met de legendarische kapitein Cook koers te zetten naar onbekende bestemmingen in een epische ontdekkingsstocht...

De man die de wereld ging ontdekken is het meeslepende en buitengewoon boeiende verhaal van Martí Zuviría die er ondanks zichzelf in slaagt de sleutelmomenten van een van de opwindendste periodes uit onze geschiedenis bij te wonen.

De pers over het boek

‘Een geweldig boek. Waanzinnig en hilarisch. Een hallucinante avonturenroman die de 18^e eeuw doorkruist.’ – *Núvol*

‘Hoogst vermakelijk’ – *El Món*

‘Overstijgt alle verwachtingen.’ – *La Vanguardia*

‘Betoverende zinnen, personages van uitzonderlijke diepgang, scherpe morele observaties en dat alles op overtuigende wijze gebracht.’ – *ARA*

Over de auteur

Albert Sánchez Piñol (Barcelona, 1965) is antropoloog en schrijver. Hij is medewerker van het Centrum voor Afrikaanse Studies van de Universiteit van Barcelona. *De man die leerde bouwen, liefhebben en vernietigen*, over Martí Zuviría's jeugd jaren in Frankrijk en de slag om Barcelona, verscheen eerder bij Signatuur. Het werd uitgegeven in 16 talen en heeft in eigen land werden meer dan 250.000 exemplaren verkocht. Niet eerder werd een van oorsprong Catalaans boek zo'n succes in heel Spanje.

Van dezelfde auteur

De man die leerde bouwen, liefhebben en vernietigen
(Eerder uitgegeven onder de titel *Victus. De val van Barcelona*)

Wilt u op de hoogte blijven van de romans en literaire thrillers van uitgeverij Signatuur? Meldt u zich dan aan voor de literaire nieuwsbrief via onze website www.uitgeverijsignatuur.nl.

Albert Sánchez Piñol

De man die de wereld ging ontdekken

Uit het Spaans vertaald door Adri Boon

SIGNATUUR

2016

© Albert Sánchez Piñol, 2015
Oorspronkelijke titel: *Vae Victus*
Vertaald uit het Spaans door Adri Boon
© 2016 Uitgeverij Signatuur, Amsterdam en Adri Boon
Alle rechten voorbehouden.

Omslagontwerp: Studio Jan de Boer
Foto auteur: © Ferran Forné
Typografie: Pre Press Media Groep, Zeist

ISBN gebonden editie 978 90 5672 569 3
ISBN e-book 978 90 449 7541 3
NUR 302

Eerste druk, oktober 2016
Tweede druk, e-book, oktober 2016

De vertaler ontving voor deze vertaling een werkbeurs
van het Nederlandse Letterenfonds.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische veelevoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16 h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

INHOUD

<i>Americanus</i>	11
<i>Hispaniensis</i>	293
<i>Magna Parens</i>	341
<i>Australis</i>	397

Alle experts op het gebied van het zuviriaanse oeuvre zijn het over één ding eens: Waltraud Spöring, de klerk van Martí Zuviría, zou een plaats verdienen op het heilige altaar van de achttiende-eeuwse literatuur.

Spöring zette niet alleen het ruim zeshonderd pagina's tellende Catalaanse epos dat in *Victus* wordt verteld op papier, haar loyaliteit reikte nog veel verder. Ondanks het onaangename karakter van Zuviría ging Spöring door met het optekenen van de mondelinge getuigenis van de Catalaanse balling, van zijn lange leven, dat zich over bijna de gehele woelige achttiende eeuw uitstrekte. Gegeven de gevorderde leeftijd van onze held en zijn neiging allerlei zijpaden in te slaan is het haast niet te geloven dat Spöring erin slaagde zijn spraakwaterval terug te snoeien tot min of meer behapbare verhalen.

De zuviriaanse (of misschien zouden we moeten zeggen 'spöringiaanse') nalatenschap wacht nog op grondige catalogisering. Tot het zover is, hebben we er in dit boek voor gekozen om vier verhalen bij elkaar te zetten, die wat ons betreft een aanvulling vormen op de geschiedenis die in *Victus* uit de doeken wordt gedaan, vanwege een thematisch dan wel chronologisch verband.

In het eerste verhaal, 'Americanus', lezen we hoe het Martí Zuviría onmiddellijk na de val van Barcelona op die elfde september 1714 verging. Anders dan in het geval van veel andere Catalaanse ballingen voerde het lot hem niet naar Wenen maar in tegengestelde richting, naar de Engelse kolonie Amerika. Daar zou hij betrokken raken bij de vrij onbekende Yamasee-oorlog (1715-1717), zoals het tegenwoordig wordt genoemd. Dankzij het relaas van Zuviría komen we details te weten van

een conflict waarbij de inheemse bevolking er weliswaar in slaagde de tweede stad van Zuid-Carolinië te veroveren maar net niet de overwinning wist te behalen.

De overige drie, kortere, episodens in dit boek zijn opgenomen vanwege zowel het verhalende als historische karakter ervan.

In het tweede verhaal, 'Hispaniënsis', treffen we een Zuviría aan die terugkeert uit Amerika om in handen te vallen van zijn vijand, de vestingbouwkundige Joris van Verboom (Antwerpen 1665 – Barcelona 1744). Hij wordt echter bevrijd door een andere vijand van hem, iemand met wie Zuviría veel dubbelzinniger betrekkingen onderhield: marschalk Berwick, die in 1714 Barcelona had ingenomen en hem aanbood in de hoedanigheid van militair ingenieur aan zijn zijde mee te vechten in de oorlog die in 1719 tussen Frankrijk en Spanje uitbrak. 'Hispaniënsis' is een van de weinige geschriften uit de achttiende eeuw waarin een portret wordt geschilderd van Pere Joan Barceló, alias Carrasquet, de beroemde anti-Bourbonse guerrillastrijder.

Het derde relaas, 'Magna Parens', verhaalt hoe Zuviría tijdelijk terugkeert naar Barcelona om er zijn aartsvijand Joris van Verboom te vermoorden. Hoewel we wisten dat Verboom in 1744 te Barcelona het leven liet, nam men tot nu toe aan dat hij een natuurlijke dood was gestorven.

Het vierde verhaal, 'Australis', verdiende het onzes inziens om andere redenen in dit boek een plaats te krijgen. Er komt geen enkel belangwekkend feit of figuur in voor dat te maken heeft met het achttiende-eeuwse Barcelona en ook wordt er niets aan de orde gesteld dat Zuviría in de eerdere verhalen vergeten is te vertellen. Maar we zijn van mening dat het een heel goed beeld geeft van een personage dat ondanks zijn talrijke omzwervingen in de loop van genoemde periode uiteindelijk de eeuwige overlevende belichaamt.

Tot zover de inhoud van dit boek. Zoals al eerder vermeld bestaat de nalatenschap van Zuviría uit duizenden bladzijden vol herinneringen aan veel van de belangrijkste gebeurtenissen uit zijn tijd. Zo blijkt er bijvoorbeeld uit dat Zuviría aan het hof van Frederik II van Pruisen

vertoefde, een feit dat in het verhaal slechts terloops vermeld wordt maar waar de ongepubliceerd gebleven pagina's veel uitgebreider op ingaan, of dat Zuviría op zijn oude dag samen met George Washington meevocht in de Onafhankelijkheidsoorlog van de Verenigde Staten.

Americanus

Of verslag van de eerste dagen van Barcelona na de elfde september 1714, toen de stad in handen viel van Filips v, Franse, infame en dwaze koning, die een einde maakte aan de Catalaanse vrijheden, en waarin tevens wordt verteld hoe ingenieur Martí Zuviría moest vluchten uit genoemde stad en in ballingschap ging in het Amerikaanse Carolinië, en hoe hij, eenmaal aangekomen in de Nieuwe Wereld, betrokken raakte bij een wrede oorlog tussen indianen en Caroliniërs, een uiterst tragisch conflict dat hijzelf ontketende toen hij in beschonken toestand enkele woorden uitstiet en dat op een haar na eindigde met de nagenoeg totale uitroeiing van het Engelse ras in voornoemde kolonie Carolinië.

Barcelona. 11 september 1714. De dag die voorgoed mijn leven veranderde. Generaal Villarroel heeft het laatste wanhopige offensief geleid in een poging de bolwerken te heroveren op de Fransen en Spanjaarden. Ik streed mee in die tegenaanval, ik had daarin moeten sneuvelen. Terwijl we vochten, sloeg het schroot van een kanon het linkerdeel van mijn gezicht weg. Die helft was ik kwijt. Alles wat ervan overbleef was een bloederig gat. Mijn oog – o, wonder van de heilige Maagd van het Schroot! – bleef gespaard. Verder was mijn linkervang een krater, de kiezen in dat deel van mijn gezicht, eruit gerukt. Het oor ook weg. Helemaal. Het deed pijn, en óf het pijn deed. Ik herinner me de gloed van de mond van het kanon, het gebulder, het schroeiendhete ijzer dat zich in mijn vlees boorde. Maar wat is een moment van kwelling in vergelijking met vele decennia kommer en kwel? Er is meer dan zeventig jaar verstreken en in heel die lange tijd is er niet een dag, niet één enkele, voorbijgegaan dat ik die elfde september 1714 niet opnieuw beleef. Wat je hebt meegemaakt doet minder pijn dan de herinnering eraan.

Net als zoveel andere gewonde strijders werd ook ik naar het Santa Creu-gasthuis gebracht. Ik herinner me dat ik op een strozak lag, een van de honderden in die ruimte vol leed. Ik staarde naar boven, naar het oude, hoge booggewelf. Over mijn halve weggeslagen gezicht kan ik alleen zeggen dat het zo'n verwoest landschap was dat de zusters, om mensen geen schrik aan te jagen, het hadden verbonden en eroverheen een stuk jute hadden gelegd.

Men zegt weleens dat een nederlaag bestaat uit het verliezen van sabels en vaandels, blote armen de lucht in steken en zich overgeven. Wie dat beweert heeft zelf nooit een nederlaag meegemaakt. Nee, was dat het

maar. Een nederlaag? Ik zal zeggen wat een nederlaag is: een zo totale ineenstorting dat de overwonnene zelfs de principes waardoor hij werd gedreven kwijtraakt. Onder die duizenden doden bevonden zich de vrouw van wie ik had gehouden en het kind dat ik als het mijne had aangenomen. Ik keek naar de geblakerde stad en een huivering zei me: En als nu eens het verzet tegen de overmacht van de vijand, tegen de bajonetten en kanonnen, uiteindelijk een onzinnige dwaasheid was? Ben ik dan soms niet medeplichtig en schuldig aan de dodelijke afloop?

De nederlaag is een spin die met zijn acht koude poten ons hart samenperst. Dát, dat is de nederlaag: als de vijand het voor elkaar krijgt dat we gaan twijfelen aan de waarheid.

* * *

Bloedverlies en de kalmerende thee hadden me slap en slaperig gemaakt. Ik had het gevoel alsof ik zweefde op mijn strozak. Het gekerm van de mannen om mij heen, van de soldaten bij wie in de operatiezalen armen en benen waren afgezet klonk aan één stuk door als het geraas van een waterval. Maar het deed me niets, al dat leed, het liet me koud, alsof het zich heel ver van me vandaan afspeelde. Zelfs de herinnering aan Amelis en Anfan was iets vaags, ontastbaars geworden. Ik hou van wolfskers.

Ik zei dat ik rond het middaguur gewond raakte. Ik werd verbonden en de rest van die dag, de 11de, en een groot deel van de nacht, was ik verdoofd. Kort voor het ochtend worden schudde iemand me bij mijn schouder.

‘Luitenant-kolonel Zuviría, luitenant-kolonel...’

Wie me had wakker gemaakt was een kapitein. Hij keek me van boven af vol eerbied aan, de driekante steek onder zijn arm.

‘Luitenant-kolonel,’ ging hij verder. ‘Kunt u zich bewegen, kunt u lopen? Ik heb orders voor u.’

In mijn toestand was ik nauwelijks in staat onderscheid te maken tussen zijn stem en mijn dromen, mijn ijlkoortsen.

‘Staat u me toe u in te lichten over de stand van zaken,’ vervolgde de kapitein. ‘We hebben een afvaardiging gestuurd naar de Bourbonners om te onderhandelen over de capitulatie. Ze doen nagenoeg geen enkele concessie, ze eisen onvoorwaardelijke overgave.’

Opeens was ik bij mijn positieven. Ik herinnerde me hoe ik eraan toe was, dat ik de helft van mijn gezicht miste. Ik bracht mijn hand naar het verband dat een voorgoed tot monsterachtigheid veroordeeld konterfeitsel bedekte.

‘Meneer,’ ging de kapitein verder, ‘het gemeentebestuur heeft besloten een tweede afvaardiging te sturen om te onderhandelen met maarschalk Berwick. Het is absoluut noodzakelijk dat uit de bepalingen de eis tot “onvoorwaardelijke overgave” wordt geschrapt.’

‘Waarom vertelt u me dit allemaal?’ beet ik hem toe, geërgerd over die kapitein die me losrukte uit de troostrijke armen van de wolfskers.

‘Omdat besloten is dat u de vierde man zult zijn van de delegatie.’

‘Laat me met rust,’ spooog ik. ‘Ik ben gewond, ik ben mijn halve gezicht kwijt en heb meer bloed verloren dan Christus tijdens de kruisweg. En ik ben geen gezant, ik ben ingenieur.’

‘Luitenant-kolonel!’ hield de kapitein vol. ‘Vandaag hebben we allemaal iets of iemand verloren. Nu moeten we aan de stad denken. Ik vraag dus met klem: kunt u opstaan?’

‘Ik denk er niet aan Jimmy iets te smeken!’ riep ik. ‘En nu opgehoepeld!’

De kapitein begreep misschien niet dat maarschalk Berwick voor mij ‘Jimmy’ was, maar wel dat mijn nee geen verdere discussie toeliet. Hij schudde bedroefd zijn hoofd.

‘Zoals u wilt,’ verzuchtte hij. ‘Ik zal melden dat u gezien uw toestand de orders niet kunt opvolgen.’

En hij beende met grote passen weg.

‘Meld maar wat u belooft,’ zei ik met zwakke stem. ‘Het kan me weinig schelen wat de hoge heren van me denken...’

Hoewel hij al wegliep, had de kapitein me gehoord en zonder stil te blijven staan zei hij: ‘De orders komen niet uit het paleis van de

Generalitat maar van generaal Villarroel. Hij herstelt thuis van zijn verwondingen en eiste dat u het vierde lid van die afvaardiging zou zijn. Ik zal hem meedelen dat u niet in staat bent te voldoen aan zijn bevel.'

Villarroel? Antonio de Villarroel? Ik schreeuwde: 'Wacht!', en wel zo hard dat de helft van de mannen die op hun strozak lagen ophielden met kernen om naar mij te kijken. De kapitein bleef staan en draaide zich enigszins beduusd vanwege mijn reactie om.

'Bent u van plan daar nog lang te blijven staan, zonder iets te doen?' vroeg ik op verwijtende toon. 'Ik ben gewond, u kunt me ten minste helpen om op te staan, *collons*.'

* * *

We waren met zijn vieren, de mannen die in stilte het gebied tussen de Catalaanse en Bourbonse linies overstaken, en toen we onze posities verlieten, voelde ik me verloren.

Het was nog pikkedonker en ik had de indruk dat de zon nooit meer zou opkomen, dat de volgende dag, 12 september, nooit zou aanbreken. De enige beweging die ik daar, in het niemandsland, gewaarwerd betref een manke, hongerige hond waarvan de ribben uitstaken als bij een accordeon. Een van zijn voorpoten was gebroken en snuffelend aan de lijken die hij onderweg tegenkwam hinkte hij voort. Ik kon mijn blik niet afhouden van die hond. Ik vroeg me af wat iedere Barcelonees in die dagen zich moest hebben afgevraagd: Hoe was het hem gelukt in een jaar van belegering door niemand te zijn opgegeten? De duisternis, het bloedverlies en de resten wolfskers in mijn organisme maakten dat ik me verdwaasd en gedesoriënteerd voelde. Ik zag het landschap alsof ik er overheen zweefde, alsof ik heel ver boven mijn eigen lichaam hing. En tegelijkertijd herinner ik me dat het puin onder onze voeten knarste. De stenen rookten nog, ondanks de regen van de dagen ervoor. We liepen te midden van allerhande rommel: voorwagens, aan flarden geschoten zandzakken, lukraak neergesmeten spullen, brok-

stukken, kapotte of nog onbeschadigde wapens, doden, een heleboel onbegraven doden. Van sommigen was het gezicht ongeschonden, nog maagdelijk zou je kunnen zeggen, alsof de dood hen zonder waarschuwing of geweld van het leven beroofd had. Anderen – hoe groot was het contrast – leken oude mummies die al eeuwen onder de blote hemel lagen. Maar niets van dat alles beroerde ons: de belegering van Barcelona had zo lang geduurd, de gruwel, het leed en de ellende waren zo groot geweest, dat uiteindelijk de vreselijkste dingen de normaalste zaak van de wereld waren geworden. Nee. Wat het gemoed van de vier sombere wandelaars echt bekleemde was niet zozeer de duisternis, de dood en de verwoesting, maar iets wat ons verbijsterde vanwege het onverwachte ervan: de stilte. Ongelooflijk dat er na de helse strijd zo'n loodzware en tirannieke stilte heerste, dat er na het verkwisten van zoveel levens en passies op de plekken waar zo verbeterd was gevochten een dodelijke rust hing.

Beide partijen waren een vrij begaanbare weg overeengekomen die uitkwam bij een positie ingenomen door Castiliërs. Slechte zaak. De Fransen koesterden niet dezelfde animositeit ten opzichte van ons als de Castiliërs, en zelfs alle hoffelijkheden van de wereld zouden niet kunnen verhinderen dat een rancuneuze soldaat of een fanatieke officier het vuur op ons zou openen. Maar dat was niet zo. We bereikten hun linie, honderden geweren verschenen uit de borstweringen, en onmiddellijk merkte ik dat hun gemoedstoestand anders was. Die soldaten in hun witte uniform observeerden ons in een religieus stilzwijgen, bijna zonder met hun ogen te knippen, alsof we buitenissige wezens waren, afkomstig van een of andere verre planeet. Dat kon ik vaststellen: er school in hun houding veeleer opluchting over de beëindiging van de strijd dan minachting of afkeer.

Er kwam een brigadier naar ons toe. Het zien van een vijand die me van zo dichtbij recht aankeek maakte dat ik weer helemaal tot bewustzijn kwam: ik waagde me in het hol van Jimmy, dezelfde Jimmy die ik had bedrogen en verraden. Ik concentreerde al mijn aandacht op die Castiliaanse officier en begreep meteen dat het om een rechtschapen

man ging. De andere drie waren al binnen de Bourbonse verschansing; ik bleef op twee passen afstand staan.

‘Brigadier,’ beet ik hem toe, ‘we zijn met ons vieren. Welke eer verzekert me dat we ook gevierden weer terugkeren?’

Tot mijn verbazing trok de officier zijn sabel. Aanvankelijk dacht ik dat hij er een dwaasheid mee wilde uithalen, misschien mijn enige nog overgebleven wang afhouden. Maar hij hief het wapen op tot ooghoogte en met het gevest voor zijn gezicht zei hij plechtig: ‘Kom verder, heer, op dit kruis zweer ik dat u geen enkele belediging zult ondergaan.’¹

We werden naar een tent gebracht die net was opgezet tussen de tweede en de derde parallel van de aanvalsliepgraaf. Jimmy was binnen. Al zijn officieren en adjudanten stonden terwijl hij gezeten in een soort koninklijke fauteuil stukken tekende. Nou ja, in feite tekende hij niets: hij deed alsof, opdat we zouden denken dat we minder belangrijk waren dan die paperassen, want toen we binnenkwamen verwaardigde hij zich niet om zelfs maar even op te kijken. Laat staan om iets te zeggen. Wie zich tot ons wendde was een van zijn generaals, een grote, forse vent, die er meer uitzag als een veroordeelde boef dan als een galante officier. Jimmy kennende ben ik er zeker van dat hij de meest onaangename ijzervreter van het leger van de Twee Kronen had laten halen en hem alleen om ons te intimideren de generaalsjerp had omgehangen.

‘En,’ begon de vermoemde ijzervreter, ‘hebben jullie de ondertekende verklaring van onderwerping bij jullie?’

Mijn drie metgezellen protesteerden, maar de ijzervreter onderbrak

1 Het verslag van Prosperus van Verboom over de capitulatie van de stad vermeldt dat ‘...Le lendemain 12 avant le jour, quatre personnes arrivèrent a nos gardes avancées, Disant qu’ils portaient la réponse de la résolution que l’on avoit pris dans le Conseil de Barcelone, C’étroit de Colonel Don Juan Francisco Ferrer et Jacinto Oliver, et Mariano Durand pour la ville, accompagnez de l’Aide de Camp de Mr. De Villarroel’. Die *aide de camp* kan niemand anders zijn geweest dan Martí Zuviría. Misschien dat Verboom hem niet bij naam noemt vanwege zijn diepe afkeer van dat personage.

hen: 'Er zijn al dertigduizend manschappen in de stad! Wat denken jullie dat er zal gebeuren als ze gedwongen worden de strijd te hervatten?'

'In dat geval zullen we van de Rambla een loopgraaf maken,' zei Ferrer, 'en als jullie die veroveren, zullen er alleen nog doden in de stad liggen.'

'De opstandelingen worden geleid door barbaren!' schreeuwde de ijzervreter van Jimmy.

'Barbaren?' reageerde Ferrer. 'Als jullie zo beschaafd zijn, waarom willen jullie ons dan tot onvoorwaardelijke overgave dwingen?'

Maar terwijl de drie afgevaardigden en de Bourbonse officieren elkaar over en weer verwijten maakten gebeurde er iets: Jimmy had me gezien, en onze blikken troffen elkaar.

Wat slim van Villarroel om mij mee te sturen met de delegatie! Die goeierd van een Zuvi hoefde niet eens zijn mond open te doen: alleen al mijn aanwezigheid betekende dat er iets bestond waarover Jimmy nooit controle zou hebben, wat hij nooit zou bezitten. We keken elkaar zwijgend aan. Mijn onbeschaamdheid maakte dat zijn onzekerheid toenam. Wat deed ik daar? Hoe moest hij het opvatten dat ik het er levend van af had gebracht? Ik kende zijn vrouwelijke uitbarstingen maar al te goed; soms kon hij zich niet beheersen. En wat hij helemaal niet dulde waren eilanden waar hij geen macht over had. Ik was een van die weinige eilanden die zich aan zijn heerschappij onttrokken. Hij nam me op, doof voor het geklets om hem heen, telkens dieper beleidigd door mijn halve gezicht, door de hooghartigheid van mijn strakke blik, waarmee ik hem bleef aankijken, totdat hij ten slotte de papieren de lucht in smet en riep: 'Genoeg! Genoeg!'

Alle aanwezigen dachten dat hij daarmee doelde op het gehakketak tussen de Bourbonners en de Barcelonezen. Ze zwegen, en Jimmy was de eerste die zich verbaasde over de plotselinge stilte. Hij keek naar de een, toen naar de ander, en ten slotte nam hij weer de rol aan van triomferende maarschalk terwijl hij de Catalanen de les las.

'Ik geloof dat jullie niet goed de omvang van jullie misdaad tegen de

koning beseffen,' zei hij. 'Mijn leger heeft het recht om te doden en te plunderen zonder zich iets gelegen te laten liggen aan bezit, leven en geslacht.' En hij herhaalde langzamer met zijn tong over zijn lippen likkend: 'Leven en geslacht.'

Op dat moment was Jimmy een slang in mensengedaante. Zich bewust van de afschuw die zijn blik wekte stond hij op en sloeg een andere toon aan.

'En toch,' ging hij verder, 'is de genade van jullie koning zo groot dat hij jullie het volgende gunt: behoud van leven en bezit, de burgers die de wapens hebben opgenomen mogen naar huis terugkeren. Wat de officieren aangaat: hun leven en eer zullen gerespecteerd worden. Ze mogen hun wapens behouden. Ze zullen niet voor het gerecht worden gedaagd. Tevreden?'

Een dergelijke generositeit had ik niet verwacht. Het was uiteraard geen menselijke grootmoedigheid; het was een politieke zet: geschrokken door de verliezen die zijn leger geleden had wist Jimmy dat hervatting van de strijd die alleen nog maar verder zou doen oplopen. Wat zou zijn reputatie erbij winnen als hij als aanjager van een slachtpartij te boek zou komen te staan? En als goede staatsman was hij zich bewust van de noodzaak tegenstanders een redelijke uitweg te bieden.

Een van de Catalaanse afgevaardigden, ik weet niet meer wie, deed een stap naar voren.

'En de wetten en vrijheden,' zei hij, 'die blijven gehandhaafd.'

Als enig antwoord nam Jimmy weer plaats op die miniatuurtoon, en opnieuw duikend in de papieren zei hij: 'Dat hadden jullie gedroomd...' En hij herhaalde: 'Dat hadden jullie gedroomd...'

Zonder op te kijken stuurde hij met een keizerlijk handgebaar de parlementariërs weg. Daarmee was er een einde gekomen aan het onderhoud. Maar op het laatste moment, alsof hij plotseling iets bedacht wat er niet erg toe deed, zei hij: 'Een ogenblik. Is een van u toevallig ingenieur?'

2 Het antwoord klopt. Zoals een chroniqueur optekende: '*Mr. le maréchal par sa douceur ordinaire, au lieu de s'indigner répondit, qu'ils ni songeaient pas.*'

De drie afgevaardigden keken als vanzelf naar mij.

‘Blijf hier,’ zei Jimmy. ‘Ik wil u raadplegen over een paar technische details.’

‘Als gevolg van mijn verwondingen, *sire*, verkeer ik in een koortsige toestand,’ verontschuldigde ik me. ‘De pijn maakt dat ik sterretjes zie en zonder een nieuwe dosis wolfskers zal ik van de kramp moeten gillen. Daarbij kan ik door de kwetsuren die het schroot heeft aangericht mijn mond niet meer helemaal opendoen. Hoe kan ik in een dergelijke toestand overleggen met een maarschalk van Frankrijk?’

‘Uw verwondingen, *monseigneur*,’ antwoordde Jimmy, vol wrok zijn woorden rekkend, ‘hebben u kennelijk niet verhinderd deel uit te maken van een delegatie rebellen.’ En hij benadrukte: ‘U blijft hier.’

We werden alleen gelaten in de tent. En eenmaal zonder getuigen veranderde zijn houding. Nu gedroeg hij zich als een afgewezen minnaar. Hij beende heen en weer, pratend alsof hij het tegen zichzelf had.

‘Ik heb je alles gegeven, alles. En dan verraad je me. En wat heb je ervoor teruggekregen? Je bent verslagen en ziet eruit als een monster. Kijk maar in de spiegel!’

‘Ik ben jouw spiegel,’ zei ik, en ik wikkelde het verband van mijn gezicht af.

Dat kwetste hem diep. Hij beet op zijn lip zonder zijn blik af te kunnen wenden van mijn gehavende gezicht, van de donkerrode korst geronnen bloed. Hij zoog zijn longen zo vol dat ze bijna knaptten.

‘Bedek je in het bijzijn van een maarschalk van Frankrijk,’ beval hij. ‘Bedek je in mijn aanwezigheid!’

Hij schreeuwde zo hard dat een van zijn lijfwachten het hoofd door het gat van de deur stak. Jimmy moest hem met een gebaar geruststellen. Ik deed het verband weer om en zei: ‘Gisteren, tijdens de nederlaag, kreeg heel mijn leven ineens zin. Eigenlijk zou ik je moeten bedanken voor wat je mijn gezicht hebt aangedaan.’

Hij bedaarde enigszins. Jimmy was erg intelligent en wanneer hij die sussende, zachte, zo door en door menselijke toon aansloeg, voelde je liefde voor hem.

‘Vertel me daarover, Martí,’ zei hij, een hand op mijn schouder leggend. ‘Je bent een ander mens geworden. Je bent niet meer wie je was. Wat heb je gezien in de mond van dat kanon dat op je gezicht vuurde? Wat kan er zijn gebeurd in die fractie van een seconde die verstreek tussen het schot en het moment dat je erdoor getroffen werd?’

Ik wilde hem ter wille zijn. Zoekend naar het juiste antwoord deed ik mijn mond open. Hij keek me vol verwachting en dankbaar aan, zijn gezicht heel dicht bij het mijne. Maar op het laatste moment zag ik ervan af.

‘Je zou het nooit kunnen begrijpen.’

Ontgoocheld en gekwetst deinsde hij achteruit.

‘O nee?’ antwoordde hij sarcastisch. ‘En waarom dan wel niet? Ben je soms slimmer dan ik? Ben je slimmer, scherpzinniger?’

‘Nee.’

‘Wat dan? Waarom heb jij wel toegang tot die bijna bovennatuurlijke kennis en ik niet?’

‘Omdat jij buiten de stad was,’ antwoordde ik, ‘en ik in de stad.’

Dat was iets definitiefs. Wat beminde Jimmy in mij? Dat hij me niet kon hebben. De groten der aarde verlangen altijd naar het onbereikbare.

De lijfwacht onderbrak ons opnieuw.

‘Sire,’ riep hij met zijn hoofd door de deur van stof. ‘Er is een Spaanse brigadier hier. Hij zegt dat hij vier parlementariërs heeft geëscorteerd en dat er maar drie zijn teruggekeerd.’

Jimmy streek met drie vingers zachtjes over het verband om mijn gezicht.

‘Je wordt nu beschermd door de witte vlag,’ merkte hij op. ‘Maar morgen zal ik je te pakken krijgen. Of overmorgen, of de dag erna. Ik laat je teruggaan naar de stad. Zoals wij Engelsen zeggen, het zal zijn als vissen in een ton. Vroeg of laat zul je van mij zijn. Dat weet je toch, hè?’

Wat kon ik daarop antwoorden? Ik haalde mijn schouders op.

‘Je wilt het niet begrijpen,’ besloot ik. ‘Het maakt niet uit wat er gebeurt, je zult me nooit krijgen.’

Ik heb altijd gedacht dat Villarroel mij aan de afvaardiging toevoegde opdat iemand dit tegen Jimmy zei.

* * *

Op 12 september hield de hele stad de adem in in afwachting van het onvermijdelijke. Filips' legers kennende dachten we dat ze zich eenvoudigweg niet aan hun woord zouden houden en wat nog overeind stond met de grond gelijk zouden maken. Maar de geest van een staatsman is veel complexer. Jimmy had alles al uitgedacht.

Ondertussen zat ik ondergedoken in het werkplaatsje van Peret, de oude knecht van mijn vader. Als jullie iets van mijn memoires hebben gelezen zullen jullie weten dat Peret een eerder onbeschaamd dan beminnelijk maar hoe dan ook loyaal oudje was; hij liep zo krom als een sikkels en dronk meer dan de zoon van een Viking en een Kozakkenvrouw. Met zijn drinkmaatjes, die hij 'partners' noemde, dreef hij in de Ribera-wijk een kleine zaak. Daar hielden ze hun braspertijen en werkten ze zogenaamd soms zelfs. Het ging om een klein gebouw dat uit slechts één verdieping bestond en dat door de beschietingen half in puin lag, maar waar kon je je beter verstoppen? Van buiten kon je zien dat het dak voor de helft ontbrak. Bij geen enkele plunderende soldaat zou het opkomen een dergelijke plek nader te onderzoeken. Als hij zou zijn bewoond door vier knappe Barceloneze deernen is het goed mogelijk dat de soldaten er als hommels op af zouden zijn gekomen, maar wie zich er schuilhielden waren de maten van Peret, een stelletje oude zuiplappen die stonken naar uitgedroogde knoflook. Binnen was er een soort hooizoldertje en daar had ik een jutezak neergelegd bij wijze van bed. Ik maakte me hoe dan ook geen illusies: als hij het echt wilde, zou Jimmy me weten te vinden. Vroeg of laat.

Ten slotte kwamen op de 13de, 's middags, via drie verschillende poorten de Bourbonse troepen binnen. Op Drassanes en Pla del Palau waren, zoals overeengekomen, twee grote piramides van geweren en ander wapentuig verzezen. Maar Jimmy kwam niet opdagen. Hij ver-

scheen pas de 18de! Waarom wachtte hij zo lang om gebruik te maken van zijn recht als overwinnaar? Vanwege zielenroerselen, om het zo maar te zeggen. Voor Jimmy stond overwinnen gelijk aan bemind worden. En met wat voor applaus zou het onderworpen Barcelona hem onthalen? Om die stad te verdedigen had zelfs zijn vriend hem in de steek gelaten. Het mag vreemd klinken, maar eigenlijk was hij jaloers op Barcelona.

Op de 18de kwam Jimmy eindelijk, om vijf uur 's middags, de stad binnen. En men kan zeggen dat hij dat heimelijk deed, bijna anoniem. Hij reed door de Sant Antoni-poort, waarop de bezetters, provocerend, een portret van Filips v hadden neergezet, omhuld door blauw fluweel. En hij deed het in een koets, met alle gordijntjes dicht, op één na. Daar, in de poort, hield zijn rijtuig stil voor een groep geketende leiders van de Habsburgse zaak, die hij dwong neer te knielen en hun hoofd te buigen. Jimmy bleef in de koets. Hij gaf meteen bevel verder te rijden, naar de kathedraal, waar een naargeestig Te Deum werd opgedragen voor de weinige, de zeer weinige Barcelonezen die Filips toegedaan waren. En dat was alles. Hij verliet de stad om er nooit meer een voet te zetten. Hij gaf nog een tijdje leiding aan het bestuur, totdat hij werd vervangen door een door Madrid aangestelde gouverneur, maar hij deed dat vanuit zijn onderkomen buiten de stadsmuren. In die korte tijd toonde hij alle kunsten van subtile, verfijnde en perverse machtsuitoefening die hij in Versailles had geleerd.

Want toen iedereen, vriend en vijand, een bevel tot onthoofding verwachtte, deed Jimmy precies het tegendeel: hij droeg zijn troepen met de grootst mogelijke klem op de inwoners van Barcelona uiterst beheerst tegemoet te treden. Ongehoord. De officieren kregen bevel om de orde te handhaven, en toen een verkoopster een aanklacht indiende omdat een Franse soldaat een appel had gestolen, werd de dief opgehangen. Om een appel! Zo was Jimmy.

Daarmee was het duidelijk dat er van uitroeiing geen sprake zou zijn. Wat zich bijgevolg in de dagen na de bezetting meester maakte van de

Barcelonezen was eerder een optelsom van verwarring en verbijstering dan ontzetting. Hoe verpletterend een nederlaag ook is, er zal altijd iets zijn wat zwaarder weegt dan de houding van een volk: historische laksheid. Men zegt dat de oude Romeinen na het afzetten van de laatste keizer maar niet konden begrijpen dat het imperium nooit weerom zou komen. Ze hadden zoveel eeuwen onder de bescherming ervan geleefd dat ze zich niet konden voorstellen dat die politieke moloch dood was. Iets soortgelijks overkwam de Catalanen in 1714. Ze dachten dat leven onder de lichte heerschappij van hun Wetten en Vrijheden de natuurlijke toestand van de mens was – althans van de Catalaanse mens – en ze geloofden dat die op een of andere manier gerespecteerd zou worden. Ze vergisten zich.

Er is een anekdote over de dagen direct na de val van Barcelona die me veelzeggend lijkt. Al op 14 september huldten de *consellers* van de Generalitat zich in hun pompeuze rode gewaden om zich aan Jimmy voor te stellen. Volgens hun legalistische logica moesten ze zich als overwonnenen in dienst stellen van de overwinnaar. Jimmy trok zich niets van hen aan – tot grote verwarring van de arme roodrokken. En wat deden zij? Jullie zullen het niet geloven: ze probeerden het de volgende dag opnieuw! Jimmy nam niet eens de moeite hen op te hangen. Ziehier de opperste belediging van de bezetter: hij wilde dat iedereen zou weten dat de onbeschoftheid van onze vroegere bestuurders hem minder kwetste dan het jatten van een appel.³

Toegegeven: in de overgangperiode tussen twee regimes vinden de meest verbijsterende gebeurtenissen plaats. Ik was er zeker van dat de Bourbonners zouden beginnen met het en masse opknopen van onze *miquelets*, de strijders die in de ogen van de filipisten het laagste van het laagste waren, piraten van het vasteland, bandieten die kerken en

3 Het relaas van Zuviria is terug te vinden in de Bourbonse bronnen. Toen de *consellers* zich aan Berwick voorstelden ‘*le Maréchal leur fit repondre qu’il ne connoissoit point de Deputation, qu’ainsy ils n’avoient qu’a se’n retourner chez eux; [...] ils revinirent le lendemain au nombre de neuf, et firent dire autrefois qu’ils venoient de la part de la Deputation, mais Mr. Le Maréchal fit faire la même reponse que le jour precedent*’.

kathedralen ontheiligden, moordenaars zonder principes of loyaliteit. De Bourbonners dreven vierhonderd miquelets bij elkaar en joegen hen de stad uit. Vanuit mijn schuilplaats herkende ik er een paar, onder wie enkele van de beste mannen die ik ooit heb gekend. Er zat zelfs een stel bij dat het vertrek van Esteve Ballester had overleefd! Ik was ervan overtuigd dat ze zouden worden opgehangen in het eerste bos waar de stoet doorheen trok.

Hoewel het moeilijk te geloven valt, hielden ze echter niet halt in het eerste bos maar in de eerste weide die ze tegenkwamen. En toen ze eenmaal daar waren stak een officier te paard een preek tegen hen af in plaats van hen te doden. Zoals jullie horen: hij gaf hun een krankzinnige reprimande, verweet hun de laakbare wijze waarop ze zich tegen Filips v gedragen hadden en bood de mogelijkheid om zich aan te sluiten bij het Franse leger. Sommigen deden dat uit vrees dat ze anders zouden worden opgehangen. Maar de overgrote meerderheid vertrok.⁴

Deze absurde houding van de Bourbonners laat zich heel eenvoudig verklaren. Hoezeer het Filips-kamp ook zijn best deed de Catalaanse miquelets zwart te maken, Jimmy wist dat ze de beste lichte infanterie van de wereld vormden. Hij had dat meegemaakt in zijn eigen leger. En daar hij geen scrupules kende, nam hij degenen die zich ervoor leenden op en liet hij de rest links liggen. Het kon hem geen zier schelen waar ze naartoe gingen, de bergen, Wenen of de maan. De oorlog was voorbij en hij zou weldra naar Frankrijk gaan. Wat er verder in Spanje zou gebeuren waren zijn zaken niet meer.

4 Volgens de Filips-gezinde bronnen liet hij de miquelets van Barcelona verzamelen, waarna hij *'on leurs fit un sermon, leurs disant que de tous les Catalans qui s'estoient Rebellez contre le Roy, il n'y en avoit point qui avoient plus merité qu'a eux la juste indignation de S.M., et punition de Mort, par tous les Crimes qu'ils avoient exercez contre les troupes et contre les bons sujets de S.M.'* En zoals Zuviría vertelt: *'Plusieurs prirent party dans les Regiment des fusiliers, et les autres prirent chacun le chemin de leur demeure.'*

Met Costa, onze artillerist, gebeurde iets soortgelijks.⁵ Zijn kanonnen hadden gedurende het hele beleg de Bourbonse posities bestookt met een gave die meer paste bij een tovenaars dan bij een kanonnier. Jimmy, zo praktisch als hij was, riep hem bij zich om hem een waanzinnig lucratief aanbod te doen: vier dubloenen per dag als hij zich onder zijn vaandel schaarde. Vier dubloenen! En hij zou niet eens zelf hoeven te vechten: hem werd alleen gevraagd de artilleristen aan te voeren. Al kauwend op het takje peterselie dat hij altijd onder handbereik had dacht Costa na, en zei toen ja, een zo grote eer kon hij niet weigeren. Die nacht vluchtte hij over zee naar Mallorca, samen met een flink aantal artilleristen. De meesten van hen waren Mallorcanen, net als hij, en het leverde geen enkele moeilijkheid op in de haven een pas binnengelopen schip te vinden met een kapitein van dat eiland. Laten we het hele verhaal vertellen: genoemd vaartuig stond onder gezag van een schipper uit het Bourbonse kamp, want anders zou het aan de ketting zijn gelegd. Maar zo zijn Mallorcanen nu eenmaal: in de eerste plaats waren ze Mallorcaan en dan pas aanhanger van Bourbon of Habsburg, punt uit. De kapitein zette hen af in een haven van hun eiland, waar ze het meteen vrolijk op een drinken zetten, slurpend van die vreselijke likeur waarvan ik de naam steeds weer vergeet.

Er gebeurden nog meer dingen, allemaal even onopgemerkt. Met onze heilige vlag van Sint Eulalia bijvoorbeeld. Jaren later vertelde Jimmy me zelf dat ze hem 's nachts hadden weggehaald om hem naar Madrid te sturen.⁶ 's Nachts! Ze waren zo bang voor het 'gepeupel',

5 Francesc Costa, aanvoerder van de Catalaanse artillerie tijdens het beleg. In 1715, zo blijkt, bevond hij zich in Napels.

6 Een later verslag vertelt over het lot van de Catalaanse vaandels, waaronder '*leur Etandart favory de Santa Eulalia Patrone de Catalogne qu'ils arboroyent quand tout le peuple, petits et grands devoient se mettre sous les armes, et marcher au besoin de la patrie, Tous ces Drapeux Mr. Le Maréchal fit embarquer le 17 pour les envoyer par mer jusqu'à Vinaros sur la Coste de Valence, et dela a Madrid*'. Sindsdien hebben de Catalaanse geschiedkundigen, tevergeefs, gepoogd de vlag te lokaliseren.

voor het canaille, dat ze zelfs niet met een heel leger dat de stad bezet hield de gevangengenomen Sint Eulalia durfden te tonen. Vergeet niet dat het geen gewone standaard was: het ging om een groot rechthoekig doek met de afbeelding van de heilige op ware grootte. Nooit zal ik dat in het paars geklede, droevig kijkende meisje vergeten. Ik heb mijn indruk vergeleken met die van vele andere oud-strijders, en allemaal vertelden ze hetzelfde: als je naar de vlag keek was het alsof de heilige je aankeek. Alsof haar droefheid je ervan beschuldigde haar te tonen en over te dragen aan de vijand. Wie zou niet willen vechten om daar een stokje voor te steken? Ja, het vaandel oefende een bovennatuurlijke kracht uit op de Barcelonezen. En Jimmy, behoedzaam, wist dat.

Het weghalen van het vaandel was echter de laatste episode van stille gewelddadigheid. Of zoals de Bourbonners hun strategie noemden, van ‘handelen zonder dat het heimelijke ervan opvalt’. Nu de stad onder controle was en de inwoners het zwijgen opgelegd en ontwapend waren, kon Jimmy beginnen met de echte schoonmaak. Waarom duurde het zo lang voordat zijn ware bedoelingen duidelijk werden? Het antwoord heeft een naam: Cardona.

Er was een versterkte stad, Cardona, die wij nog in handen hadden. Cardona lag midden in het hart van Catalonië en was een zeer robuuste vesting, bestuurd door Manuel Desvalls, een patriot in hart en nieren. Jimmy wist dat het veroveren van Cardona een maandenlange belegering zou vergen, iets wat hij zich niet kon veroorloven, en dat Desvalls zich niet liet omkopen. Zonder een uitdrukkelijk bevel uit Barcelona zou hij zich niet overgeven, en dat bevel zou er nimmer komen als Jimmy plompverloren de Barceloneze aanvoerders gevangennam.⁷

Alles begon op de ochtend van 20 december. Peret kwam me in mijn schamele schuilplaats wijn en eten brengen.

7 Cardona tekende de capitulatie op 18 september, op voorwaarden die de Bourbonners ook deze keer niet respecteerden. Hun aanvoerder, Manuel Desvalls i Vergós, slaagde er echter in te ontkomen naar Wenen, alwaar hij de gezegende leeftijd van honderd jaar bereikte (1674-1774).

‘Martí, Martí!’ riep hij zeer opgewonden. ‘De Bourbonners hebben een lijst gepubliceerd met dertien hoge officieren die zich in Drassanes bij de militaire post moeten melden. Eindelijk zullen ze paspoorten krijgen zodat ze weg kunnen naar waar ze maar naartoe willen. Waarom sluit je je niet bij hen aan? Misschien geven ze jou ook een paspoort.’

Peret zag de uitdrukking van mijn gezicht, of van mijn halve gezicht, en zijn blijdschap verdween.

‘Ga je niet?’ vroeg hij.

‘Nee, natuurlijk niet!’ schreeuwde ik de arme drommel toe. ‘Ben je soms gek geworden?’

‘Vermoed je een hinderlaag? Maar Martí, tot nog toe is er niets gebeurd.’

‘Omdat Jimmy Cardona nog niet in handen had! Maar op dit moment moeten ze de muren al veroverd hebben.’

Ik dacht aan Villarroel. Alleen hij kon een ramp afwenden. Don Antonio was onze opperbevelhebber. Als hij bevel gaf dat niemand moest gaan, zou niemand gaan. Het net om ons heen was nog niet helemaal aangetrokken: als ieder van onze officieren op eigen houtje de benen probeerde te nemen, dan was het heel goed mogelijk dat het velen zou lukken. Natuurlijk zouden de Bourbonners wel enkelen te pakken krijgen, maar dat zou altijd nog beter zijn dan ons vrijwillig aan te sluiten bij Jimmy.

Mijn beminde en vreselijke Waltraud kan maar niet mijn wanhoop begrijpen: hoe was het mogelijk dat ik me zorgen maakte om dertien mannen als ik net een belegering had meegemaakt waarbij duizenden en duizenden mensen waren omgekomen, vele van hen op een enkele dag, die tragische elfde september? Het antwoord luidt dat een goede officier lijkt op een eik: het duurt decennia vooraleer hij volgroeid is. Van die dertien mannen hadden de meeste meer dan twee belegeringen en meer dan drie veldtochten achter de kiezen. Als op een dag de Catalaanse zaak weer verdedigd moest worden, zouden ze onmisbaar zijn voor het opbouwen, drillen en trainen van de troepen.

Ik moest praten met Villarroel. Maar hoe? Don Antonio hield het

bed, met een kapotte knie. Hij kon niet lopen, daarom hadden ze hem niet opgeroepen. Dat zijn woning in de gaten gehouden werd, daar viel niet aan te twijfelen. En wie viel meer op dan ik? Een lange gestalte, de linkerhelft van het gezicht verborgen onder verband. Ik ben er zeker van dat Jimmy zelf mijn signalement had doorgegeven. Toch zag ik geen andere oplossing dan het erop te wagen en don Antonio een bezoek te brengen.

‘Peret,’ vroeg ik, ‘breng me een rode doek.’

* * *

Precies zoals ik al dacht werd de woning van don Antonio zwaar bewaakt door de Bourbonners. Ik bespeurde vier agenten, op elke hoek twee. Ze waren in burger en probeerden zo min mogelijk op te vallen, maar ze konden niet onopgemerkt blijven voor zintuigen die in Bazoches getraind waren. Toen ik de deur door ging zag ik ze met elkaar fluisteren. Foute boel. Het was niet nodig hen te horen om te weten wat ze zeiden: Let op die vent met zijn halve gezicht in rood verband. Hij staat op de lijst.

Eenmaal binnen liep ik naar de eerste verdieping, naar de slaapkamer, waar ik don Antonio aantrof, liggend in bed met zijn rechterbeen in het verband. Om zijn bed een paar vrienden, met wie hij over de recente gebeurtenissen sprak. Het meest opvallende was zijn stem, zo natuurlijk alsof er van verwondingen geen sprake was. Ik had gezien hoe hij door het vijandelijke vuur van zijn paard af stortte, hoe het dier vervolgens boven op hem viel en alle botten van dat been dat nu verbonden was verbrijzelde. Het leek of don Antonio geen centje pijn had. Hij deed alsof. Zijn mannelijkheid en zijn rang dwongen hem kracht en gezondheid uit te stralen. Maar dat is niet alles: ik geloof dat het einde van het beleg een zekere opluchting voor hem betekende, want in de laatste dagen was zijn eer in twijfel getrokken, iets waaraan hij oneindig veel meer waarde hechtte dan aan zijn leven. Zoals ik al heb verteld, geloof ik: kort voor de aanval had hij zijn functie neergelegd;

de regering aanvaardde zijn ontslag. Desondanks ging don Antonio die 11de september niet sloop naar Wenen. Op het laatste ogenblik besloot hij te blijven. Te vechten met zijn soldaten, die hij niet in de steek kon laten; met hen ten onder te gaan, als dat zo moest zijn. En ziehier dat, ondanks de vreselijkste belegering, zijn lichaam en zijn eer alles hadden overleefd tegen de lage prijs van slechts een gehavend been. Ja, er school opluchting in zijn ogen. En die opluchting troostte me op zo'n mooie manier dat het me zelfs nu nog ontroert. Want de waardigheid van don Antonio gaf de weg aan. Als je hem zo zag, gewond en trots, kon eenieder begrijpen dat verslagen zijn niet afhing van de kracht van de vijand, maar van onze houding: een zaak is pas verloren als de verdedigers ervan besluiten dat het zo is. Wat een geluk dat ik onder zijn bevel had mogen dienen! Toen hij me zijn kamer zag binnenkomen glimlachte hij zelfs.

‘Kijk aan, daar is mijn *fiyé*,’ zei hij.

In andere omstandigheden zou de combinatie van zijn o zo zeldzame glimlach en het *fiyé*, zijn uitspraak van *fillet*, ‘jongetje’ in het Catalaans, me hebben vervuld van een geluksgevoel. Maar die dag moest ik hem dringend spreken. Ik liep naar zijn bed. Hij zag het rode gaas dat Peret me had geleend en dat mijn halve verwoeste gezicht bedekte. Hij vroeg hoe het met me was.

‘Wat zit er onder die grove lap?’ vroeg hij.

‘Wat er niet meer is, don Antonio.’

Maar ik wilde het daar niet over hebben. Ik drukte met mijn vuisten op zijn matras en voegde er zonder omwegen aan toe: ‘Don Antonio, aangezien ik zie dat u zo vitaal en monter bent, sommige ik u zich gereed te maken voor de vlucht. En wel nu meteen en op mijn bevel.’

Don Antonio wierp me een blik toe die typisch voor hem was, oogen-schijnlijk streng maar vol viriele compassie, en hij antwoordde: ‘Sinds wanneer delen luitenant-kolonels bevelen uit aan generaals?’

‘De Bourbonners hebben onze dertien beste officieren opgeroepen zich te vervoegen bij hun kazerne,’ zei ik. ‘Het is ongetwijfeld een hinderlaag; ze zullen gearresteerd worden en kort daarna zullen ze u

komen ophalen en de rest van de mannen die de bolwerken hebben verdedigd.’

Hij maakte een handgebaar alsof hij een hinderlijke vlieg wegsloeg.

‘Hou toch op,’ zei hij kordaat. ‘Ik heb het woord van maarschalk Berwick dat de officieren die tijdens de belegering hebben gevochten, geen haar gekrenkt zal worden, en tot nu toe heeft hij zich daaraan gehouden. Daarbij, welke heer zou zijn woord breken?’

De aanwezige vrienden en officieren knikten en lieten een goedkeurend gemompel horen. Ik besepte dat hij zich gedroeg als een vogeltje nadat een slang de boom in is geklommen, over de tak kronkelt en zich nu vlak voor hem bevindt. Het enige wat de vogel, gebiologeerd door de moorddadige blik die dichterbij komt, denkt, is: ik weet wel dat het een slang is maar tot nu toe heeft hij me nog nooit iets misdaan, dus waarom zou hij dat nu opeens wel doen? Ik vroeg don Antonio of ik hem even onder vier ogen mocht spreken en tot mijn verbazing stemde hij daarin toe. Hij herhaalde dat handgebaar, nu naar de aanwezigen om aan te geven dat ze de kamer moesten verlaten. Toen we alleen waren, zei ik: ‘Don Antonio, u moet weten dat, om redenen die nu te ver voeren om uit de doeken te doen, ik in mijn vorige leven maarschalk Berwick heb leren kennen. Mijn vriendschap met hem was zeer innig. De kwestie is dat ik de man en de generaal ken; de intrigant en de hoveling; de staatsman en de mecenas.’

Terwijl ik mijn verhaal deed, keek don Antonio me verbouwereerd aan, alsof het de eerste keer was dat hij me zag. Ik ging verder: ‘Jimmy is een uniek schepsel: begiftigd met de grootste gevoeligheid en tegelijk kent hij geen scrupules; guller dan gul zolang het zijn belangen niet raakt, kleinzielig en door en door verraderlijk bij het minste vermoeden van nadeel. In de komedie die het leven is, kan er geen vrouw bestaan die beter de jaloezie en de ijdelheid verpersoonlijkt dan hij, James Berwick. Hij vindt zichzelf de grootste aller mensen en dus is hij bereid om iedereen te vermoorden die hem overtreft of hem die eer betwist.’ Ik zette me schrap. ‘Mijnheer, u hebt hem op 13 augustus verslagen in de strijd om het bolwerk Santa Clara. En Berwick heeft te lang in de buurt

van de Bourbons verkeerd om niet besmet te zijn geraakt met de ergste tekortkoming van die dynastie: niet leren en niet vergeten. Hij haat u omdat u hem de baas was. En omdat u hem hebt beledigd, zal hij u vernietigen.’

Ik ging naar het raam om naar buiten te kijken. Ik zag dat beneden de vier Bourbonse agenten nu met een factor drie vermenigvuldigd waren.

Ik liep terug naar het bed en pakte met beide handen de hand van don Antonio. Ik veroorloofde me dat gebaar van genegenheid, dat in een andere situatie ontoelaatbaar zou zijn geweest, zodat hij zou begrijpen hoe dringend mijn woorden waren.

‘Don Antonio,’ zei ik met half gebroken stem, ‘luister naar me, ik smeeek het u, om wat u het liefste is! U staat nog steeds in zeer hoog aanzien bij onze mannen. Als u tegen hen zegt dat ze niet moeten gaan, zullen ze niet gaan.’

Het leek een eeuwigheid te duren voor hij antwoordde.

‘Zeg me eens, fiyé, waarom denk je dat we hebben gevochten? Om een muur, een bolwerk te verdedigen? Nee. Dat zijn maar stenen. Als ik nu als een rat via de goot wegvlucht zou ik de zaak besmeuren waarvoor we zo lang deze stad hebben verdedigd.’

Het was zinloos. Ik had moeten weten dat don Antonio niet gevangen werd gehouden door de boeien maar door zijn eer. Hij was een man van de oude stempel, hij geloofde nog in ridderlijkheid, in beschaving. Verder begreep ik zijn standpunt: als de wereldorde stoelde op pacten die waren gesloten tussen belangrijke mannen, hoe zou hij dan niet kunnen vertrouwen op het woord van James Fitz-James Berwick, zoon van een koning en een maarschalk die werd vertroeteld door twee wereldrijken?

‘Als ik vlucht zou dat betekenen dat ik de vijand een overwinning in de schoot werp,’ vervolgde hij. ‘Maar als u ontsnapt naar zijn gebied zal dat voor hen een postume nederlaag zijn. Red uzelf, verlaat de stad.’

Ik wist dat er niets meer te zeggen viel. Ik zuchtte. Het enige wat in mijn macht lag was hem dat genoeg doen, dus mompelde ik: ‘Tot uw orders, don Antonio.’

En met een gevoel van berusting begaf ik me naar de deur. Het leven steekt vreemd in elkaar. Ik was die kamer binnengegaan met het vaste voornemen ervoor te zorgen dat don Antonio zou vluchten en ik ging er weg met het bevel zelf de stad te ontvluchten.

‘Fiyé,’ hield don Antonio me tegen, en hij richtte zijn laatste woorden tot mij. ‘Vergeet nooit dat lange jaar van belegering, vergeet nooit onze aanval op 11 september. Voordat u dienst neemt in een ander leger, voordat u zich in een andere veldslag stort, moet u zich eerst afvragen: zouden deze mannen bereid zijn een aanval uit te voeren zoals wij destijds, een belegering te verdragen zoals wij destijds? Zo zult u er tenminste achter komen of het om een rechtvaardige zaak gaat.’

Ik daalde de trappen naar de benedenverdieping af. Ik vroeg of er een achterdeur was. Nee. Dat maakte de zaken nog ingewikkelder. Buiten wachtte me een heel stel Bourbonse agenten en ik kon niet eens vluchten via de achterkant van het huis. Gelukkig was de geest van het beleg nog levend: ik riep de vrienden en de bedienden van don Antonio bijeen en iedereen stemde ermee in me te helpen.

Even later zagen de agenten die op straat geposteerd stonden uit het huis een lange figuur komen, de helft van zijn gezicht bedekt door een rood verband, begeleid door de vrienden en bedienden van don Antonio. Zoals gezegd verliep in die eerste fase van Bourbonse overheersing de onderdrukking nog via terughoudendheid, aarzeling en huichelarij. De vraag was: zouden de agenten een grote opschudding durven veroorzaken teneinde een verdachte aan te houden, hoezeer die ook gezocht werd? Het antwoord: natuurlijk. De agenten probeerden hun prooi te pakken te krijgen en duwden de vrienden die als schild dienden weg. Zij boden gillend en stompend tegenstand. Maar tijdens het geworstel, o deceptie, viel de rode lap op de grond en daaronder was geen wond te bekennen. En waarom niet? Nou, omdat ik het niet was.

In het huis van don Antonio had ik de langste van de aanwezigen gekozen, degene die qua gestalte het meest op me leek. Ik deed het rode verband af dat Peret me had gegeven en bedekte er het linkergedeelte van het gezicht mee, daarna trok ik hem mijn jas aan en zette ik hem

mijn hoed op. Vervolgens liep de man de deur uit en begon te hollen. Het is begrijpelijk dat de Bourbonse agenten hem voor mij aanzagen.

Ondertussen was die goeierd van een Zuvi, gebruikmakend van het handgemeen en het tumult, 'm allang gesmeerd.